

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Інна Жданова,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0002-5289-358X

Олександра Грабар,
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0002-6217-700X

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2021-43-13>

УДК 343.542.1-053.2:004

Проблема дитячої порнографії в інтернеті та кримінальна відповідальність

Актуальність теми та постановка проблеми. За останні 5 років (2016–2021 рр.) судами винесено 63 судових рішення за статтю 301 Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) (Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів). Усі кримінальні правопорушення вчинено з використанням інформаційних технологій та доступу до мережі Інтернет [1].

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою

соціальною цінністю [2]. Основний Закон країни проголошує, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. У комплексі невід'ємних прав і свобод людини і громадянина важливе місце посідає статевая свобода та статевая недоторканість.

Проте разом зі стрімким розвитком інформаційних технологій досить стрімко розвиваються й комп'ютерні кримінальні правопорушення (кіберзлочини), які створюють загрозу для статевої сфери особи, зокрема дітей, шляхом розповсюдження дитячої порнографії та впливу

різноманітних вірусів та реклам сексуального змісту, які впливають на нестійку дитячу психіку, тим самим руйнуючи її.

Особлива небезпека таких діянь полягає у тому, що часто їх жертвами стають неповнолітні та малолітні особи, адже саме підлітки є найактивнішими користувачами мережі Інтернет. Слід наголосити, що більшість батьків не знають, які саме сайти та соціальні мережі відвідують їхні діти.

У лютому 2020 року вповноважений Президента України з прав дитини М. Кулеба зазначив, що щоденно близько 3 000 осіб на території України здійснюють розповсюдження порнографічних матеріалів із зображенням сексуальної експлуатації дітей. Наголошено, що Україна входить до п'ятірки найбільших виробників дитячої порнографії у світі [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню кіберзлочинності та її похідних питань присвятили свої роботи такі науковці, як А.В. Войцехівський, А.М. Кузьменко, А.Ф. Волобуєв, Б.Х. Толубеков, В.А. Ліпкан, В.В. Воробійов, В.К. Лисиченко, В.П. Філонов, Л.В. Борисова, М.А. Погорецький, М.Д. Діхтяренко, М.Т. Дзюба, О.О. Тихомиров, О.С. Алавердов, Р.А. Калужний, Р.С. Белкін, С.Ю. Битко, Т.Л. Тропіна, Ю.М. Батурін та інші.

Частково проблеми розповсюдження порнографічних матеріалів мережею Інтернет у своїх роботах вивчали В.В. Вітвіцька, В.І. Борисов, І.О. Бандурка, Л.Г. Козлюк, М.А. Ісаєв, М.В. Гусарова, М.І. Бажанов, О.М. Джужа, О.С. Капінус, С.Ф. Денисов, Ю.М. Антонян та інші науковці.

Незважаючи на наукові доробки вищезазначених вчених та правників, залишається безліч аспектів, які опрацьовані фрагментарно, тому потребують глибокого дослідження, а вдосконалення та розширення механізмів

протидії та боротьби з цим видом кримінальних правопорушень є одним з актуальних завдань кожної держави сьогодні.

Метою статті є з'ясування причин поширення дитячої порнографії у мережі Інтернет, а також аналіз світового досвіду боротьби з цим ганебним явищем та визначення шляхів його подолання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проблема дитячої порнографії є однією зі злободенних проблем суспільства як у нашій державі, так і в розвинутих країнах світу. Дефініція «дитяча порнографія» використовується у низці міжнародно-правових актів: Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення від 25 жовтня 2007 р.: «будь-який матеріал із візуальним зображенням дитини, яка бере участь у реальній чи симульованій поведінці відверто сексуального характеру, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях»; Факультативному протоколі ООН до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 1 січня 2000 р.: «...будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, що вчиняє реальні чи змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях»; Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р.: «матеріал, який візуально зображує неповнолітню особу, задіяну в явно сексуальній поведінці, особу, яка виглядає як неповнолітня, особу, задіяну в явно сексуальній поведінці; реалістичні зображення неповнолітньої особи, задіяної у явно сексуальній поведінці» [4, с. 118].

У науковому колі точаться гострі дискусії і вчені-правники завжди намагаються розширити інструменти для боротьби та попередження цієї категорії кримінальних правопорушень, але,

на нашу думку, варто боротись із причинами, які призводять до таких діянь, а вже потім із їх наслідками.

Таким чином, можна виокремити низку причин, які слугують поширенню дитячої порнографії в мережі Інтернет, де основною причиною, на думку багатьох науковців, можна вважати низький соціальний рівень життя. На жаль, недостатній матеріальний рівень життя у сім'ї чи й самі батьки можуть спонукати дітей займатись порнографією, яка може слугувати для них джерелом доходу. До слова, різноманітні дослідження показують, що залучення дітей до участі в порнографічних зйомках найчастіше відбувається у країнах «третього світу» з низькими показниками рівня життя населення [5, с. 215].

Наступна низка причин – соціальні, які зводяться до того, що підлітки відчують себе відстороненими від оточення, сім'ї, школи, друзів, через що намагаються отримувати належну увагу через соціальні мережі. Недостатня інформаційна робота з дітьми теж призводить до поширення цього явища, оскільки програми сексуального виховання досить часто не відповідають сьгоднішнім умовам розвитку суспільства та тим проблемам, що постають сьогодні.

Убачається, що чи не найвагомий вид причин – причини нормативно правового характеру, які полягають у недостатній та нечіткій законодавчій регламентації кримінальних правопорушень у сфері статевої свободи та недоторканості дітей, відповідальності за ці правопорушення, наявності прогалин у національному законодавстві, а також відсутності чіткого розмежування повноважень органів виконавчої влади щодо роботи як із жертвами, так і зі злочинцями.

Ураховуючи нинішні події у світі, понад 1,5 мільярда підлітків постраждали від закриття закладів освіти. Саме через це багато школярів

наразі проводять свій навчальний час та весь вільний час взагалі шляхом спілкування на віртуальних Інтернет-платформах. Таким чином, можна припускати, що вони можуть стати потенційними жертвами сексуальної експлуатації та активних спроб віртуального знайомства через Інтернет, оскільки зловмисники будуть намагатися використати фактор пандемії COVID-19 у механізмі скоєння злочинів. Відсутність особистого контакту, контакту «віч-на-віч» з друзями може призвести до посилення таких ризиків, як надсилання порнографічних зображень. Через збільшення часу, який діти проводять онлайн, та послаблення контролю з боку дорослих ризик натрапити на такий контент, а також стати жертвою злочинних посягань у разі збільшується.

Таким чином, зважаючи на світову пандемію, законодавець вирішив Законом України № 1256-IX від 18 лютого 2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» внести зміни до КК України шляхом доповнення кодексу статтею 301¹, яка закріплює те, що умисне одержання доступу до дитячої порнографії, умисне її придбання або умисне зберігання, ввезення в Україну, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії без мети збуту чи розповсюдження караються арештом на строк від трьох до шести місяців, обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до шести років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [6].

Також ця стаття закріплює відповідальність за примушування неповнолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії і передбачає, що такі дії караються позбавленням волі

на строк від восьми до дванадцяти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Унесення таких змін має вагоме значення у боротьбі з дитячою порнографією. Це перші чи не найсерйозніші зміни в Україні, які закріплюють системний метод боротьби та відповідні заходи відповідальності за таке ганебне явище, як дитяча порнографія. Незважаючи на те, що КК України посилено кримінальну відповідальність за вчинення сексуальних кримінальних правопорушень проти дітей, не факт, що ситуація зміниться в кращу сторону, оскільки саме виявлення таких випадків, збирання свідчень потерпілих, процедура подання їх у суд та забезпечення захисту потерпілих дітей залишається дуже складною процедурою.

Якщо розглядати досвід зарубіжних країн у цій сфері, то хочеться зазначити, що кожна країна бореться з дитячою порнографією в мережі Інтернет по-своєму. Деякі країни (Австралія, Канада, Китай, Данія, Франція, Німеччина, Норвегія, Нова Зеландія, Саудівська Аравія, Південна Корея, Швеція, Великобританія, США, Росія, Малайзія, Казахстан і Білорусь) розуміють підвищену суспільну небезпеку вищезазначеного явища і вже затвердили нормативно-правові акти, які так чи інакше регулюють питання, що стосуються глобальної мережі Інтернет.

Так, наприклад, зберігання дитячої порнографії у Великобританії вважається кримінальним правопорушенням, а за спробу скачати її з Інтернету на порушника накладається штраф, еквівалентний 150 тисячам доларів.

За поширення через Інтернет порнографічного зображення дітей законодавство Японії карає позбавленням волі на строк до трьох років. Запроваджена спеціалістами з Головного поліцейського управління Японії автоматизована система для боротьби

з поширенням дитячої порнографії в Інтернеті дозволяє успішно відстежувати порнографію та інші заборонені матеріали не тільки на території Японії, а й за її межами.

Канада ухвалила закон, згідно з яким навіть пошук дитячої порнографії у світовій мережі є кримінально караним діянням, навіть якщо обвинувачений нічого не знайшов [7, с. 121].

Дійсно, як стверджує багато науковців та правників, одним з основних методів боротьби з такою проблемою є блокування порнографічного контенту. У світовому просторі є досить розвинені світові мережі, які працюють у напрямі захисту дітей від різноманітних насильницьких дій сексуального характеру. Так, хочеться навести приклади таких мереж, які заслуговують на увагу: INHOPE – глобальна мережа гарячих ліній, які протидіють сексуальному насильству над дітьми в Інтернеті шляхом блокування та видалення такого контенту. Організація нараховує сьогодні 47 гарячих ліній у 43 країнах [8]. Україна не є членом цієї мережі, тоді як на її території спостерігається 70% світового платного хостингу дитячої порнографії (серед країн, які не є членами INHOPE) [9].

Вагомі зусилля з боротьби з дитячим сексуальним насильством в Інтернеті знайшли своє відображення у проекті «Арахнід» (Arachnid), який дає нові можливості прискореного видалення дитячих матеріалів сексуального характеру. Ця платформа сканує тисячу сторінок у секунду та дозволяє активно виявляти матеріали, що містять сексуальне насильство щодо дітей (країни-учасниці цього проекту – Канада, США, Великобританія) [10].

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що дитячою порнографією є зображення із сексуальною метою статевих органів дитини, включаючи їх стимуляцію дорослими особами чи іншими дітьми. Основними причинами поширення

в Україні дитячої порнографії називають: соціальні (відчуженість від суспільства, сім'ї), економічні (низький матеріальний рівень населення та сімей зокрема) та правового характеру (недосконалість правової бази та наявність прогалин у національному законодавстві).

Для належного забезпечення прав дитини у цій сфері потрібна міцна законодавча основа. Проаналізувавши юридичні механізми боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері статевої свободи та недоторканності, можна виокремити такі міжнародно-правові акти, як Конвенція ООН про права дитини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність. У національному просторі це відповідна система нормативно-правових

актів, як-от Конституція України (ст. 52), Кримінальний кодекс України (ст. 301¹), закони України «Про охорону дитинства», «Про захист суспільної моралі», «Про телекомунікації».

Аналізуючи національне законодавство на відповідність міжнародному, можна впевнено стверджувати, що норми українського законодавства потребують удосконалення та приведення їх у повну відповідність нормам міжнародно-правових актів.

Також слід зазначити, що для полегшення виявлення та розкриття, а також відповідно для запобігання виникненню кримінальних правопорушень стосовно дітей у сфері їх статевої свободи та недоторканності варто провести кропітку роботу, розпочавши з розробки механізму блокування та видалення таких порнографічних матеріалів ще на початковому етапі.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 19.07.2021).
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Готуються зміни до законодавства щодо захисту дітей від сексуального насильства в Інтернеті. *Міністерство та комітет цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/gotuyutsya-zmini-do-zakonodavstva-shchodo-zakhistu-ditey-vid-seksualnogo-nasilstva-v-interneti> (дата звернення: 19.07.2021).
4. Котяш І. Міжнародно-правові та національні засоби захисту дітей від дитячої порнографії. *Конституція України в умовах сьогодення*: збірник тез Науково-практичного круглого столу присвяченого Дню Конституції України (м. Київ, 24 червня 2019 р.). Київ : Навч.-наук. інст. № 3 Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 118–120.
5. Скляренко А.В. Причини й умови поширення дитячої порнографії. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*. 2020. №1. С. 215–218.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18 лютого 2021 р. №1256-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 20. Ст. 187.
7. Лесько Н.В. Боротьба з дитячою порнографією в мережі Інтернет. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 116–123.
8. INHOPE. URL: <https://www.inhope.org/EN> (дата звернення: 19.05.2021).
9. Дорош М. Свобода висловлювань в інтернеті – де її межа? *MediaSapiens*. URL: <https://ms.detector.media/zakonodavstvo/post/11103/2014-10-07-svoboda-vyslovyuvan-v-interneti-de-ii-mezha/> (дата звернення: 20.07.2021).
10. Global Fight Being Waged on Child Sexual Abuse Imagery on the Internet. URL: <https://www.cybertip.ca/app/en/about> (дата звернення: 19.05.2021).

Жданова І. Є., Грабар О. С. Проблема дитячої порнографії в інтернеті та кримінальна відповідальність

Статтю присвячено висвітленню окремих питань протидії виготовленню, збуту і розповсюдженню дитячого порнографічного контенту та кримінальної відповідальності за посягання на дитячу статеву свободу та недоторканність шляхом поширення дитячої порнографії в Інтернет-мережі. Зазначено, що поширення дитячого порнографічного контенту є повсюдним явищем, тому присутнє як у розвинутих країнах, так і в країнах із низьким рівнем розвитку. Акцентовано увагу на тому, що Україна входить до переліку країн-найбільших виробників дитячої порнографії у світі.

Основними причинами поширення в Україні дитячої порнографії є: соціальні (відчуженість від суспільства, сім'ї), економічні (низький матеріальний рівень населення та сімей зокрема) та правового характеру (недосконалість правової бази та наявність прогалин у національному законодавстві). Установлено зв'язок між пандемією COVID-19 та зростанням випадків та можливостей поширення дитячого порнографічного контенту, оскільки всі сфери життя зараз цифровізуються, тому підлітки більшість свого часу проводять у соціальних мережах.

Із метою запозичення розглянуто успішний зарубіжний досвід боротьби з дитячою порнографією в мережі Інтернет. Установлено, що деякі країни (Австралія, Канада, Китай, Німеччина, Норвегія, Великобританія, США, Росія і Білорусь) уже затвердили нормативно-правові акти, які так чи інакше регулюють питання, що стосуються глобальної мережі Інтернет. Низка країн приєдналися до спеціальних розвинених світових Інтернет-мереж, які працюють у напрямі захисту дітей від різноманітних насильницьких дій сексуального характеру.

Вирішення окресленої проблеми бачимо у двох основних напрямках: на законодавчому рівні – удосконалення норм українського законодавства та приведення їх до повної відповідності нормам міжнародно-правових актів; розроблення та використання наявних механізмів блокування та видалення заборонених порнографічних матеріалів ще на початковому етапі їх виготовлення або виникнення у мережі Інтернет.

Ключові слова: дитяча порнографія, Інтернет-мережа, кримінальна відповідальність, неповнолітні, статеву свободу, статеву недоторканність.

Жданова И. Е., Грабар А. С. Проблема детской порнографии в интернете и уголовная ответственность

Статья посвящена освещению отдельных вопросов противодействия изготовлению, сбыту и распространению детского порнографического контента и уголовной ответственности за посягательство на детскую половую свободу и неприкосновенность путем распространения детской порнографии в Интернет-сети. Отмечено, что распространение детского порнографического контента является повсеместным явлением, то есть присутствует как в высокоразвитых странах, так и в странах с низким уровнем развития. Акцентируется внимание на том, что Украина входит в перечень стран крупнейших производителей детской порнографии в мире.

Основными причинами распространения в Украине детской порнографии являются: социальные (отчужденность от общества, семьи), экономические (низкий материальный уровень населения и семей в частности) и правового характера (несовершенство правовой базы и наличие пробелов в национальном законодательстве). Установлена связь между пандемией COVID-19 и ростом случаев и возможностей распространения детского порнографического контента, так как все сферы жизни сейчас цифровизируются, поэтому подростки большую часть своего времени проводят в социальных сетях.

С целью заимствования рассмотрен успешный зарубежный опыт борьбы с детской порнографией в сети Интернет. Установлено, что некоторые страны (Австралия, Канада, Китай, Германия, Норвегия, Великобритания, США, Россия и Беларусь) уже приняли нормативно-правовые акты, в той или иной степени регулирующие вопросы, касающиеся глобальной сети Интернет. Ряд стран присоединились к специальным развитым

мировым интернет ресурсам, работающим в направлении защиты детей от различных насильственных действий сексуального характера.

Решение указанной проблемы представляется целесообразным в двух основных направлениях: на законодательном уровне – совершенствование норм украинского законодательства и их приведение в полное соответствие нормам международно-правовых актов; разработка и использование уже существующих механизмов блокировки и удаления запрещенных порнографических материалов еще на начальном этапе их изготовления или возникновения в сети Интернет.

Ключевые слова: детская порнография, сеть Интернет, уголовная ответственность, несовершеннолетние, половая свобода, половая неприкосновенность.

Zhdanova I., Grabar O. The problem of child pornography on the Internet and criminal liability

The article is devoted to highlighting certain issues of countering the production, sale and distribution of child pornographic content and criminal liability for infringement of child sexual freedom and immunity through the dissemination of child pornography on the Internet. It is noted that the distribution of child pornographic content is a widespread phenomenon, and, therefore, is present both in highly developed countries and in countries with a low level of development. Attention is focused on the fact that Ukraine is included in the list of countries of the largest producers of child pornography in the world.

The main reasons for the spread of child pornography in Ukraine are social (alienation from society, family), economic (low material level of the population and families in particular) and legal reasons (imperfection of the legal framework and the presence of gaps in national legislation). The link between the COVID-19 pandemic and the increase in the incidence and distribution of child pornographic content has been established, since all areas of life are now being digitalized, thus teenagers spend most of their time on social networks.

Successful foreign experience in combating child pornography on the Internet is considered with the aim of adopting. It has been established that some countries (including Australia, Canada, China, Germany, Norway, Great Britain, USA, Russia and Belarus) have already adopted regulations that regulate issues related to the global Internet. A number of countries have joined special developed world Internet resources working to protect children from various violent sexual acts.

The solution to this problem seems to be expedient in two main directions: at the legislative level that is improving the norms of Ukrainian legislation and bringing them into full compliance with the norms of international legal acts; development and use of already existing mechanisms for blocking and removing prohibited porn materials at the initial stage of their production or appearance on the Internet.

Key words: child pornography, Internet, criminal responsibility, minors, sexual freedom, sexual inviolability.